

XALQ O'YINLARINING NOMLANISHIGA BOG'LIQ ONOMASIOLOGIK TAHLILINING ME'YORI

Hamidova Nigora Urinovna

Navoiy davlat konchilik va texnologiyalar universiteti

“O'zbek va chet tillar” kafedrasida katta o'qituvchisi

Annatsiya: Ilmiy tahlillarda xalq o'yinlarining nomlanishiga bog'liq onomasiologik tahlilning me'yori ko'proq ma'noni anglatadi, ma'lum bir ma'noga ega bo'ladi. Shu sababli qadimgi zamonlardan beri xalq o'yinlarining nomlari uning qanday o'yin ekanligini, o'tmishi, kelajagi va buguni bilan deyarli bog'liq ekanligi ko'rinadi.

Kalit so'z: onomasiologik tahlil, xalq o'yinlari, ta'lim, milliy, rivojlanish, ilmiy tahlil.

"Xalq o'yinlar" nomi "an'anaviy turmush tarzi" tushunchasining hosilasi sifatida paydo bo'ladi va "an'anaviy madaniyat" va "an'anaviy bayramlar" tushunchalarining ajralmas qismidir.

Xalq o'yinlari o'zi nima? Xalq o'yinlari har doim barcha jamiyatlarda tarbiyaviy vazifani bajargan. Ta'limning boshqa turlaridan farqli o'laroq, xalq o'yinlarida bu jarayon oson va raqobat shaklida kechadi. Ularning yordamida jismoniy va aqliy rivojlanish mumkin. Qoida tariqasida, xalq o'yinlari hamma uchun ochiq va shuning uchun ular ta'limning eng demokratik turi hisoblanadi.

Qadimgi xalq o'yinlari odamlarning turmush tarzi, ularning kundalik hayoti va mehnat odatlari, milliy qadriyatlar va printsiplar, sharaf va jasorat haqidagi g'oyalarni, jismoniy kuch va aqlga ega bo'lish istagini o'zida mujassam etgan. Ularning ishtirokchilari chaqqonlik, tezkorlik va harakatlarning go'zalligi, zukkolik, chidamlilik, ijodkorlik, g'alaba sari intilish va jamoaviy harakatlar kabi fazilatlarni namoyish etishlari kerak edi.

An'anaviy o'yinlar oylar va quyosh sikllari va yil davomida qishloq xo'jaligi tadbirlari bilan chegaralangan an'anaviy milliy taqvim yoki an'anaviy bayramlarning marosimlari va bayramlarining bir qismi sifatida o'tkaziladi. Shu sababli, ular o'xshash landshaft va iqlim zonalarida istiqomat qiluvchi ko'pchilik odamlar uchun bir xil vaqt oralig'iga tushadi. Xuddi shu sababga ko'ra, an'anaviy o'yinlar sanasini va nomini ko'chirish ma'nosiz.

O'yin qoidalariga katta ma'rifiy ahamiyat beriladi. Ular o'yinning butun yo'nalishini belgilab beradi, ishtirokchilarning xatti-harakatlari va xatti-harakatlarini, o'zaro munosabatlarni tartibga soladi, iroda va xarakterni tarbiyalashda yordam beradi. Shuningdek, ular faol fikrlashni rag'batlantiradi, ongni kengaytirishga yordam beradi,

atrofdagi dunyo haqidagi fikrlarning ravshanligini ta'minlaydi va barcha aqliy jarayonlarni takomillashtirishga yordam beradi.

O'zbek xalq o'yinlari nomlari o'ziga xos xususiyatlarga ko'ra quyidagicha tasniflanadi:

- Ov (Gang, Jambil, Lappak, Oshiq, Xappak, Chirgizak);
  - Cho'ponlar o'yinlari (Tuptosh, Kotarma tosh, Echki oyin, Chopon va shoqol, Qadama tayoq, Chillik, Podachi, Chanta, Chuv-chuv va boshqalar);
  - Hunarmandchilik bilan bog'liq o'yinlar (Dandarok, Charxpalak, Besh torcham, Paqilloq, Lanka, Chig'irig, Uzuk askari, Varrak, Sartarosh, Ko'z bog'lari va boshqalar);
  - qishloq xo'jaligi bilan bog'liq o'yinlar (Palaxmon, Jon burgam, Somon sepdi, Chanoq oyin, Shaftoli shaker, Qoriqchi va boshqalar);
  - Imitatsion o'yinlar (Xola-Xola, Topaloq, Kim oladi-yo, Ayiq oyin, Xorazm urtashtirish, Oqsoq turna, Bosari, Asalari, G'ozlar va boshqalar);
  - Harakat o'yinlari (Chunka shuvoq, Chim otish, Kim tex, Xurkach, Tufaloq, Chori chamber, Mushuk-sichqon, Yoghoch soliq, Durra olish, Xalinchak va boshqalar);
  - So'z o'yinlari (Kim chaqqon, Bolkon-bolkon, Botmon-botmon, Juftmi-toq, Oq quyonim alomat, Oq terakmi, ko'k terak, Pirr va boshqalar);
  - Birlashishda o'ynagan o'yinlar (Gap-gashtak, Topik oyin, Podsho-vazir, Podsho-ogri, Arshi alo va boshqalar);
  - Xalq kurashi va u bilan bog'liq o'yinlar (Milliy kurash, Polvonbozlik, Yelkada kurash, Qabul kurashi va boshqalar);
- Chavandozlar o'yinlari (Chavgon, Uloq-ko'pkari, Piyoda poyga, Oltin qoboq, Shog'uloq, Qiz quvish, Eshak mindi va boshqalar).

Onomastika (yunoncha ὀνομαστική - nom berish san'ati) - tilshunoslik bo'limi bo'lib, har qanday tegishli nomlarni. Tor ma'noda onomastika har xil turdagi to'g'ri nomlardir, onomastik so'zlarning birikmasi onomastik (onimik) so'z birikmalaridir.

Shunday qilib, xalq o'yinlarida onomastik nomlarni o'rganish mavzusi bu boshqa ob'ektlar orasida o'zi nomlagan ob'ektni ajratib ko'rsatish uchun xizmat qiladi.

Xalq o'yinlarning onomastik nomlarining tasnifi ikki belgi - etnik va taqvimga asoslanadi. O'yinlarning onomastik nomlarining etnik holati marosim va semiotik xususiyatlar bilan belgilanadi. O'yinlarning taqvim holati ular o'tkaziladigan milliy bayramlar bilan belgilanadi. Va bu ularning sport nomlarida tubdan farqli ekanligini bildiradi. Xalq o'yinlari nomlari dasturi taqvim va etnik holatlarga qarab tuzilgan.

Xalq o'yinlarini nomlanish amaliyoti odatiy huquq printsiplariga - an'anaviy mezonlar asosida natijalarni tarixan ishlab chiqilgan usullariga asoslanadi. Bundan

farqli o'laroq, xalq o'yinlarining onomastik nomlanishi deb oldin nomlangan o'yinlar zamonaviy qonunlarda raqib jarayonining onomastik nomlanishi o'ziga xosligida ifodalangan protsessual jihatlarga egadir.

Bundan tashqari, mavjud xalq o'yinlari tasnifiga integratsiyalashishni osonlashtirish uchun tipologiya shuningdek toifalar bo'yicha nomlanish taqdim etiladigan musobaqalar turlari bo'yicha qurilgan.

Ko'pincha an'anaviy o'yinlarni nomlash murakkab jarayonni o'tkazish orqali amalga oshiriladi. O'zining etnik tarkibidan Umumjahon amaliyoti va umumiy tushuncha shuni ko'rsatadiki, an'anaviy o'yinlarini nomlanishi xalq urf-odatlariga to'la mos ravishda o'tkazilishi kerak.

Xalq o'yinlarni nomlash xalq o'yinlarni rivojlantirish bilan shug'ullanadi, shuningdek, madaniyat, sport, ta'lim va xalqaro aloqalar sohasidagi munitsipal, mintaqaviy va davlat hokimiyati va idoralari mutaxassislarining umumiy madaniy va kasbiy vakolatlarini kengaytirish maqsadida ta'limda "Xalq o'yinlarini onomastik nomlash" kursi dasturi ishlab chiqildi. U xalq o'yinlari ishtirokida mamlakatimiz bir qator joylarida amalga oshirilmoqda.

ADABIYOTLAR:

1. Levashov E.A. Geografik nomlardan olingan sifatlar lug'ati. - M., 1991 yil.
2. Murzaev E.M. Ommabop geografik atamalar lug'ati. - M., 1991 yil.
3. Staltman V.E. Onomastik leksikografiya. - L.: Fan, 1991 yil.
4. Atadjanova, M. A. (2016). Animatic mythology and its functional nature in the current Uzbek prose. *Молодий вчений*, (1), 290-294.
5. Tursunaliyevna, A. M. (2021, August). OCCASIONALISM AND THEIR ARTISTIC AND AESTHETIC FUNCTIONS. In " ONLINE- CONFERENCES" PLATFORM (pp. 19-23).
6. Ахмедова, Н. М., Хамидова, Н. У., Алланазарова, С. Х., & Бухорова, М.Х. (2018). Культурологический фактор в современном образовании. *Проблемы современной науки и образования*, (5 (125)), 90-93.
7. Otajanova, M. O. (2016). NEW APPROACH TO THE TRADITIONS. *Theoretical & Applied Science*, (11), 8-12.
8. Urinovna, Hamidova Nigora. "National character of Uzbek folk games." *ACADEMICIA: An International Multidisciplinary Research Journal* 12.4 (2022): 723-727.
9. Urinovna, H. N. (2022). Omonostic issues in the origin of uzbek folk games. *International Journal of Early Childhood Special Education*, 14(7).
10. Urinovna, Hamidova Nigora. "The importance of learning the names of folk games." *Asian Journal of Multidimensional Research* 11.4 (2022): 145-149.

